

Doc. Dimitrios Papas – zakladatel lektorátu Novořecké filologie na UK 65 let výuky novořečtiny na UK a 50 let od úmrtí zakladatele lektorátu Novořecké filologie

V květnu 2013 uplynulo padesát let od úmrtí docenta Dimitria Papase, zakladatele novořeckých studií při Karlově univerzitě, a zároveň 65 let od zahájení výuky novořecké filologie na UK. Výuka novořečtiny na Univerzitě Karlově, ale i samotný příchod doc. Papase do tehdejšího Československa jsou úzce spjaty s turbulentními událostmi řecké občanské války (1946-1949), která skončila porážkou komunistické revolty v Řecku a útekem téměř sta tisíc levicových emigrantů do tehdejších komunistických zemí včetně Československa. Jedním z prvních emigrantů, kteří přijeli do Prahy, byl i doc. Papas, jehož zásluhy se neomezovaly pouze na univerzitní oblast, ale zasahovaly také oblast politickou: působil v Praze jako neoficiální velvyslanec tzv. horské vlády (vlády řeckých komunistů). V tomto článku se pokusíme nastínit osobnost akademika Dimitria Papase a budeme vycházet ze skrovných archivních materiálů, které poskytl Národní archiv v Praze,¹ Archiv Univerzity Karlovy,² Archiv řeckého ministerstva zahraničních věcí,³ a také z nekrologů, které krátce po Papasově smrti sepsala česká byzantoložka Růžena Dostálová⁴ a klasický filolog Ladislav Varcl.⁵ Za hlavní zdroj však poslouží Papasovo rukopisné autobiografické pojednání, byť nedokončené, které bylo jen náhodou nalezeno po obnovení oboru Novořecká filologie na FF UK při revizi knižního fondu oborové knihovny.

¹ Národní archiv, fond ministerstva informací (MIO), k. 76, sl. Řecký referát.

² Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase.

³ Υπουργείο Εξωτερικών, Ιστορικό Αρχείο, φακ. 80, υποφ. 1 [ministerstvo zahraničních věcí, sl. 80, 1].

⁴ *Zprávy Jednoty klasických filologů*, 5/3, 1963, s. 189-190.

⁵ *Listy filologické*, 86, 1963, s. 315-317.

Dimitrios Papas se narodil 1. 1. 1907 v malé vesničce Kala Nera na poloostrově Pelion, poblíž přístavního města Volos. Jeho rodině se dobře vedlo i díky produkci olivového oleje. Dokázala dobře zajistit všech šest Paposových sourozenců (pět sester a jeden bratr). Základní školu dokončil malý Dimitrios ve své rodné vsi. K tomu poznamenává: „Odkáživa jsem byl neustále nemocný, trpěl jsem malárií a kachexií, proto jsem se nehnul z domu a matka na mě neustále musela dohlížet.“⁶ Roku 1916 se rodina přestěhovala do Volosu, kde už chodil do obecní školy a později studoval na střední škole. V roce 1925 se odebral do Athén a pokračoval ve studiích na univerzitě: „Otec mě nutil studovat práva, ale já chtěl studovat filologii, k níž jsem tíhl už od střední, a profesori mi to doporučovali.“⁷ Proto se zapsal na právnickou fakultu Národní univerzity v Athénách, kde v letech 1925-1929 navštěvoval přednášky z oboru práva, politických věd a národního hospodářství. Jak je uvedeno v jeho životopise, „v roce 1930 byl jsem prohlášen doktorem práv a politických věd po absolvování všech zkoušek s prospěchem velmi dobrým“.⁸ Poté byl v letech 1931-1934 Papas zapsán jako řádný posluchač FF Národní univerzity v Athénách, kde byl v roce 1935 jmenován doktorem filosofie.

V průběhu studia i po jeho ukončení Papas spolupracoval se slavným akademikem Andreasem Andreadisem, děkanem athénské právnické fakulty, který za sebou nechal rozsáhlou bibliografii z oblasti historie práva a ekonomie. Pod jeho vedením redigoval Papas vědecké dílo o dějinách řeckého národního hospodářství, které bylo vydáno v Athénách v r. 1929.⁹ Papas ve svém životopisu uvádí, že „dějiny národního hospodářství v době Homérově, v době klasické a hellenistické (3 svazky) toho díla jsou mou prací. Při vydání knihy profesor Andreadis zhodnotil mou spolupráci a pochválil mé vědecké vzdělání“.¹⁰ Roku 1929 odjel Dimitrios Papas na studijní cestu do Paříže,

⁶ Knihovna novořeckého jazyka a literatury, pozůstalost doc. D. Papase, vlastnoruční *Βιογραφικό σημείωμα* (Životopis).

⁷ Tamtéž.

⁸ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, *Curriculum vitae*.

⁹ Jedná se o dílo *Ιστορία των Οικονομικών της Ελλάδος από την ομηρικήν εποχήν έως τα νεώτερα χρόνια* (1918, 1928, 1931, 1992), které bylo v meziválečném období přeloženo do angličtiny, němčiny a italštiny a proslavilo profesora Andreadise jako jednoho z nejvýznamnějších představitelů hospodářských dějin.

¹⁰ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, *Curriculum vitae*.

následně do Říma, kde rok navštěvoval přednášky z byzantské filologie vedené známým byzantologem Silviem Mercatim, s nímž se zabýval interpretací a textovou kritikou byzantských autorů, a navštěvoval také přednášky z oboru římského práva a dějin byzantské literatury.

Roku 1931 se Papas vrátil do Řecka, nastoupil vojenskou službu a pak přesídlil do rodného Volosu. Tam působil až do vypuknutí řecko-italské války jako právník. Zároveň přispíval do místních novin a časopisů filologickými a divadelními kritikami. Roku 1934 odcestoval pracovně do Egypta, pobýval v Alexandrii u svého strýce, a tak také využil příležitosti k tříměsíčnímu studiu helénistických papyrů. Z Řecka dále vyjžděl do Konstantinopole, na Svatou horu Athos, do klášterů Mega Spileo a Sv. Lavra s cílem prozkoumat vzácné klášterní rukopisy.

V době italsko-německé okupace se Papas a jeho rodina aktivně zapojili do odbojového hnutí. Přes své zdravotní problémy vstoupil Papas do partyzánských oddílů Řecké národní osvobozené armády ELAS, v níž působil jako důstojník.¹¹ Po uzavření smlouvy ve Varkize (únor 1945), která ukončila první kolo občanské války, tzv. Prosincové události (*Dekemvriana*), mezi Národní osvobozenou frontou – EAM a královskou vládou, odjel Papas do Titovy Jugoslávie, aby tak unikl pronásledování za svou někdejší odbojovou činnost v době okupace. Když v následujícím roce vypuklo druhé kolo občanské války, pobýval Papas ve vojvodinské obci Buljkes (dnes Bački Maglič), odkud se v březnu 1947 vydal do Československa, aby se tam zotavil z mozkové mrtvice. V Československu se spojil s nově založenou *Československo-řeckou společností*, na jejíž doporučení byl následně zaměstnán na ministerstvu informací. Papas zodpovídal za řecké vysílání Československého rozhlasu, organizoval sbírky a vyzýval k podpoře tzv. Řecké demokratické armády – DSE. Soustavně informoval československou veřejnost o vývoji v Řecku.

Již v březnu 1946 *Československo-řecká společnost* požádala ministerstvo informací o zřízení lektorátu novořečtiny na FF Karlovy univerzity v Praze. Následující rok ministerstvo informací postoupilo návrh společnosti Ministerstvu školství a osvěty s tím, že navrženým kandidátem na místo lektora byl „pan JUDr. PhDr. Dimitrij Papas, doktor práv a filosofie na univerzitě v Athénách. Ministerstvo informací dovoluje si doporučit osobu dr. Dimitrije Papase tamnímu profesorskému sboru k návrhu na ustanovení lektorem

¹¹ *Zprávy Jednoty klasických filologů*, op. cit.

novověčtiny“.¹² Návrh ministerstva informací byl dne 12. prosince 1947 posouzen tříčlennou komisí (vysokoškolský pedagogové K. Svoboda, A. Salač, B. Havránek), která se usnesla na tom, že „Dr. Papas je jistě dobře vědecky připraven, aby zastával lektorát nové řečtiny. O své znalosti češtiny v curricula nemluví, ale oznámil jednomu členu komise (prof. Salačovi), že se dorozumí česky, což potvrzuje vlastní zkušeností druhý člen komise (Havránek). Proto navrhuji podepsání, aby se usnesl sbor doporučení ministerstvu zřízení lektorátu nové řečtiny na naší fakultě, pověření p. Dr. Papase tímto lektorátem a jeho honorování podle platných předpisů“. Ve stejném dokumentu prof. Antonín Salač s odvoláním na absenci pedagogické činnosti Papase doporučoval, „aby byl zatím pověřen jen na zkoušku, a to na jeden, nejvýše dva semestry“.¹³

Z archivních materiálů bohužel nevyplývá, kdy přesně Papas začal vést lektorát Novořeckého jazyka na Karlově univerzitě. Je však známo, že v téže době mu připadla funkce koordinátora při přijímání stovek dětských uprchlíků, kteří začali přijíždět do Československa v dubnu r. 1948 z partyzánských oblastí tzv. svobodného Řecka. Tím nastala zvláště nutková potřeba připravit učitele schopné zhostit se výuky řeckých dětí a mládeže, což mělo být kromě jiného cílem lektorátu Novořeckého jazyka v Praze. Poněvadž bylo nemožné potřeby výuky personálně pokrýt, začal Papas ve spolupráci s řeckým učitelem Lysimachem Papadopulem, vedoucím Rady pro pomoc dítěti v nouzi v Čechách – EVOP, urychleně organizovat semináře pro učitele, kteří byli rekrutováni z nejstarších dětí. Zároveň Papas působil v Československém rozhlasu jako redaktor sekce řeckého vysílání a o něco později v redakci řeckého týdeníku *Agonistes*, spolupracoval s *Krátkým filmem* na natáčení dokumentárních filmů o Řecku, vydával agitační materiály a organizoval různé akce na podporu „horské vlády“, pořádal přednášky, navštěvoval raněné partyzány v českých nemocnicích atd. V stejné době přeložil do řečtiny Fučíkovou *Reportáž psanou na oprátce*¹⁴ a drama *Kulový král české*

¹² Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, *Ministerstvo informací, Věc: Dr. Dimitrij Papas – návrh na ustanovení lektorem novověčtiny, Praha, dne 5. prosince 1947.*

¹³ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, *Profesorskému sboru filosofické fakulty Karlovy university, Praha, 12. prosince 1947.*

¹⁴ Vyšlo roku 1951 pod titulem Πεπορτάξ Κάτω Από Την Κρεμάλα, Νέα Ελλάδα.

ho dramatika Františka Rachlíka.¹⁵ Tato hektická činnost se výrazně podepsala na Papasově zdraví, a proto musel být sám hospitalizován. Jak poznamenal ve svém řecky psaném životopisu, „mojí největší slabinou je, že neumím říct ne a pořád na sebe navaluji nové a nové povinnosti“.¹⁶ Papasova činnost přitáhla pozornost Řeckého královského vyslanectví v Praze, které následně vyrozumělo řecké bezpečnostní složky, aby si vyžádaly „úplné informace o totožnosti, jakož i o místě původu jmenovaného, abychom mohli zajistit vymazání příslušných údajů z matriky, aby byl zbaven řecké státní příslušnosti.“¹⁷ Poté řecká vláda skutečně odebrala Papasovi řecké občanství, jak to ostatně učinila i tisícům dalších uprchlíků, kteří našli útočiště v komunistických státech východní a střední Evropy.

Po konečné porážce Řecké demokratické armády na hoře Grammos (srpen 1949) a následném příchodu tisíců uprchlíků do Československa přestal Papas vystupovat jako koordinátor řecké emigrace,¹⁸ takže se jeho zájem mohl soustředit na univerzitní záležitosti. V červnu 1950 profesorka Milada Paulová, po domluvě s děkanem Havránkem, doporučuje Papasovi, aby kromě výuky pro studenty novořečtiny začal přednášet též studentům historie.¹⁹ Zejména prof. Paulová navrhuje nepovinnou přednášku *Studia byzantologická – Byzantské dějiny I: přechod antiky*. V říjnu 1950 prof. Antonín Salač navrhl pedagogické komisi klasické filologie, aby byl dr. D. Papas pověřen vedením tříhodinového kurzu pro posluchače novořečtiny.²⁰ V březnu 1951 pak katedra klasické filologie na FF UK podala ministerstvu školství, věd a umění „návrh na jmenování dr. Papase odborným asistentem pro novořečtinu“. O půl roku později (září 1951) oznamuje vedení ministerstva školství, věd a umění Papasovi jeho jmenování „docentem filosofické fakulty Karlo-

¹⁵ Národní archiv, fond ministerstva informací (MIO), k. 76, sl. Řecký referát.

¹⁶ Knihovna novořeckého jazyka a literatury, pozůstalost doc. D. Papase, vlastnoruční *Βιογραφικό σημείωμα* (Životopis).

¹⁷ Υπουργείο Εξωτερικών, Ιστορικό Αρχείο, φακ. 80, υποφ. 1 [ministerstvo zahraničních věcí, sl. 80, 1], 1951.

¹⁸ Roli koordinátora pro uprchlíky zastával místo Papase v roce 1949 jeho krajan Miltiadis Porfyrogenis, ministr spravedlnosti v první poválečné vládě premiéra Georgia Papandrea.

¹⁹ Knihovna novořeckého jazyka a literatury, pozůstalost doc. D. Papase, vlastnoruční dopis prof. Milady Paulové ze dne 21. června 1950.

²⁰ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, *Věc: Návrh, aby dr. D. Papas byl pověřen vedením dalšího kursu pro posluchače novořečtiny, Praha, 4. října 1950.*

vy university v Praze pro obor novořeckého jazyka a literatury s účinností od 1. května 1951“. Zároveň tehdejší ministr žádal Papase, aby „složil předepsaný slib do rukou rektora Karlovy university v Praze, který Vám blíže určí Vaši učební povinnost“.²¹

Po roce 1951 Papas přesunul svůj badatelský zájem z práva na novořeckou filologii, aby tak konsolidoval svou přítomnost na katedře. Sepsal první česko-řecký slovník (20 000 hesel),²² čímž mj. významně přispěl k výuce češtiny mezi řeckými uprchlíky, a zajistil tak zásadní pomůcku pro integraci tisíců řeckých politických emigrantů v Čechách. V roce 1954 napsal první příručku pro výuku češtiny, která vyšla pod řeckým názvem *Η Τσέχικη για Έλληνες* (Čeština pro Řeky), a i nadále zajišťoval výuku řeckého jazyka, literatury a historie na univerzitě, kde pro potřeby studentů sestavil *Chrestomatii novořecké literatury*, v níž shromáždil rozsáhlé úryvky reprezentativních děl novořeckých autorů.

Dodnes zůstává nejasné, jak a kdy se mu podařilo převést z Řecka do Prahy svou knihovnu: asi třetinu současného fondu pražské knihovny Novořecké filologie, která nese podpis a razítko Dimitrij Papas (sic), včetně mnohazvazkových dějin a výboru klasických (novo)řeckých děl. Papas se v té době také vrátil k badatelské činnosti a k publikování ve vědeckých časopisech.

V dubnu 1957 Papas, spolu s profesorem Antonínem Salačem a s dr. Růženou Dostálovou, která byla jeho vůbec první posluchačkou, odjeli do východního Berlína, aby se zúčastnili vědecké konference, kterou uspořádala Německá akademie věd (*Institut für griechisch-römische Altertumskunde*) na téma *Πότε αρχίζει η νεοελληνική λογοτεχνία* (Kdy začíná novořecká literatura).²³ Papas na této konferenci pronesl referát týkající se dodnes spor-

²¹ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, *ministerstvo školství, věd a umění, c. 94.849/51-IV/8. V Praze dne 11. září 1951.*

²² Co se týká slovníku, nejsou známy bližší údaje ohledně jeho publikace.

²³ Knihovna novořeckého jazyka a literatury, pozůstalost doc. D. Papase, *Zpráva doc. dr. D. Papase o konferenci v Berlíně ve dnech 15.-19. dubna*. Této konferenci se zúčastnili klasičtí filologové, byzantologové a filologové novořečtiny ze všech zemí sovětského bloku. Mezi účastníky byli také řečtí spisovatelé a filologové žijící v emigraci. Pozvánku dostali také známí filologové ze soluňské Aristotelovy univerzity (mj. prof. Emannuil Kriaras a prof. Linos Politis), ale tehdejší athénská vláda jim zakázala účast s odvoláním na zachování dobrých vztahů s bonnskou vládou. Více o tom píše profesorka VENETIA APOSTOLIDOU ve studii *Λογοτεχνία και Ιστορία στη μεταπολεμική Αριστερά*, Athény: Polis 2003, s. 216-222. Profesorka Apostolidou ve zmíněném titulu hodnotí velmi kladně vědecký a literární přínos příspěvku doc. Papase.

né otázky novořecké literatury. O tři roky později přijel docent Papas do Berlína ještě jednou na pozvání výše uvedeného institutu. Během svého pobytu ve východoněmecké metropoli pronesl Papas dvě přednášky: *Mezníky v novořecké literatuře a Tendence a směry dnešní řecké literatury*.²⁴ Zároveň pokračovala jeho pedagogická činnost na Filozofické fakultě UK. Pro lepší představu o rozsahu této „vyučovací činnosti na filosoficko-historické fakultě KU ve stud. roce 1958/59“ uveďme, že doc. Papas učil:

A) Zimní semestr:

přednášky	10 hod. týdně
cvičení	6 hod. týdně
ved. seminářů	4 hod. týdně
konzultace DS	8 hod. měsíčně

B) Letní semestr:

přednášky:	8 hod. týdně
cvičení	6 hod. týdně
ved. seminářů	2 hod. týdně
konzultace DS	8 hod. měsíčně ²⁵

Bohužel mu jeho chatrné zdraví neumožnilo, aby své rozpracované dílo dokončil a publikoval. Jak napsala dr. Růžena Dostálová ve zmíněném nekrologu, „nadmíra povinností praktických a dlouhá choroba mu již nedopřály, aby se věnoval zpracování témat, na která pomýšlel: srovnávací studie o řecké a slovanské lidové epice, o slovanských a řeckých lidových příslovích a rčeních, otázka slovanských slov v novořeckém lexiku. Výběr těchto témat ukazuje, že (Dimitrios Papas) se chtěl objektivně vyrovnat s ožehavými problémy vývoje novořeckého jazyka a literatury, které bývají Řeky často řešeny z úzce nacionalistického hlediska, a vyjádřit tak naší zemi dík za pohostinství, které mu poskytla“.²⁶ Na jaře roku 1963 se doc. Papasovi stala osudnou nová mozková příhoda, na jejíž následky zemřel ve věku 56 let.

²⁴ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, *Zpráva Rektorátu UK v Praze o přednáškovém pobytu doc. dra Dimitrije Papase v Berlíně. Praha, 8. června 1960.*

²⁵ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, „Rozsah vyučovací činnosti na filosoficko-historické fakultě KU ve stud. roce 1958/59“.

²⁶ *Zprávy Jednoty klasických filologů*, 5/3, 1963, s. 189-190.

Bibliografie a přednášky Dimitria Papase

Vybraná bibliografie ze třicátých let:²⁷

- *Vývoj řeckého divadla od doby klasické až po dnešek*
- *Ettore Romagnoli a jeho dílo* (1935)
- *M. Andreadis, jeho osobnost a dílo* (1936)
- *Manželské právo v orthodoxním církevním právu a v mezinárodním soukromém právu*
- *Cuíacius – dílo a škola. Humanismus v právu*

Vybraná bibliografie ze čtyřicátých a padesátých let:

- *Literatura řeckého odboje*. Praha: Var 1948, s. 181-184.
- Τσεχοελληνικό λεξιλόγιο (Česko-řecký slovník). Praha: MIO 1948 (cyklostyl).
- Literární úvod o novořecké literatuře v knize *Nepokořená země*. Praha: Melantrich 1950, s. 7-10.
- Předmluva ke knize Lefterise Mavroidise *Řecko krvácí a bojuje*. Praha: Naše vojsko 1950, s. 5-23.
- *Malý česko-řecký slovník*. Jeseník: Řecká organizace 1952 (cyklostyl).
- *Η παρέχη για τους Έλληνες* (Čeština pro Řeky). Praha 1954.
- Podstata a příčiny soudobé tzv. řecké dvojazyčnosti. *Philosophica* 1, č. 2 (Universitas Carolina), 1955, s. 165-175.
- *Chrestomatie novořecké literatury I*. Praha: SPN 1958 (Učební texty vysokých škol).
- Πότε αρχίζει η νεοελληνική λογοτεχνία – Συμβολή στη λύση του ζητήματος των διαχωριστικών ορίων της μεσαιωνικής και νέας ελληνικής λογοτεχνίας. In *Probleme der Neugriechischen Literatur*. Berlin: Akademie Verlag 1959, s. 106-126.
- *Řecká literatura: Evropské literatury 1945-1948*. Praha: Orbis 1959, s. 118-122.

²⁷ Bližší bibliografické údaje nelze dohledat, tituly předkládáme pouze v českém překladu, jak je uvádí Dimitrios Papas. Docent Papas ve svém *Soupisu prací od roku 1948 až do roku 1955* připojuje následující poznámku: „V tomto soupisu nejsou uvedeny práce a časopisecké statí před rokem 1948, protože v emigraci nemám možnost opatřit si přesné bibliografické údaje.“ (Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond FF UK, osobní spis doc. D. Papase, „*Soupis prací od roku 1948 až do roku 1955*“)

- Etapy vývoje novořecké literatury a jejich charakteristické rysy. *ZJKF*, 3, 1961, s. 137-145.
- *Epik neradosného dětství* (doslov ke knize Menelaa Lundemise *Mrazy nad Voděnou*). Praha: SNKLU 1961.
- Rf. P. K. Enepekides, Beiträge zur kulturellen und politischen Geheimtätigkeit der Griechen in Wien vor dem griechischen Aufstand. *Listy filologické* 85, 1962.
- *Novogrécka literatúra, Dejiny svetovej literatúry*. Bratislava: Osveta 1963, s. 289-304.

Nepublikované práce (rukopisy se nepodařilo dohledat):²⁸

- O nářečích thessálských
- Sbírka lidových thessálských písní
- katalog rukopisů knihovny v Zagoře
- katalog rukopisů v knihovně Anthima Gazise a Grigoria Constantase v Milies na Pelionu
- Kostely na Pelionu (studie novořecké kostelní architektury)
- Teorie *causae* v smluvním právu (habilitační práce)
- *Lex Rodia de jactu* (historická studie o starořeckém námořním právu)
- Zákon Leona Isavrose o zemědělství
- Nástin novořecké gramatiky
- Studie dějin novořecké a byzantské literatury

Vybrané přednášky:²⁹

- Antické divadlo a jeho vliv na vytvoření moderního divadla, Athény (1929, v Křesťanské jednotě mládeže)
- Řecké právo v otázce neznámosti, Athény (1929, na právnické fakultě)
- Problém novořečtiny (1935)
- Civilní řád v římském právu
- Problém opilství v trestním právu a trestním řádu (1938, na sjezdu advokátů)
- Divadlo ve starověkém Řecku a v době byzantské (1939)
- Novořecká ikonografie
- Byzantští lexikografové (Fotios a Suda)

²⁸ Taktéž.

²⁹ Taktéž.

- Anthimos Gazis a Grigorios Constantas a škola milieská na Pelionu
- Vztahy mezi římským a řeckým právem. Nápis z Gortiny na Krétě
- Kostis Palamas. U příležitosti úmrtí básníka (1943)
- Moderní teorie v estetice

Konstantinos Tsivos (Praha)